

Гуменюк Аліна Сергіївна

*аспірант кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності, фахівець науково-дослідної частини
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ОБМЕЖЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА РОЗПОРЯДЖАТИСЯ РЕЗУЛЬТАТАМИ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

З огляду на панування у цивілізованому демократичному світі принципів верховенства права, законності, справедливості та поваги до прав людини, діяльність держави та її представників має будуватися й орієнтуватися на всебічне дотримання та забезпечення цих принципів, створювати такі механізми реалізації своїх функцій та повноважень, які б не обмежували чи створювали ризик обмеження будь-яких прав і свобод людини та громадянина.

У цьому контексті особливої уваги заслуговує діяльність уповноважених органів з розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, оскільки специфіка здійснення такої діяльності допускає окремі потенційні «правомірні» втручання й обмеження деяких прав людини і громадянина. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС(Р)Д), як частина діяльності з розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, з огляду на підвищений ризик втручання у приватне життя особи, вимагають ще більш прискіпливого контролю та суворої нормативної регламентації задля недопущення будь-яких порушень.

В той же час, окремі положення Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), що регламентують проведення відповідних процесуальних дій, містять досить дискусійні норми, використання яких створює ризик недотримання принципів верховенства права й справедливості, порушує процесуальну рівність сторін кримінального провадження й нівелює задекларований принцип змагальності кримінального процесу.

Йдеться, перш за все, про фактично виключне право прокурора вирішувати «долю» отриманих внаслідок проведення НС(Р)Д доказів у відповідному кримінальному провадженні. Так, зі змісту ст. 255 КПК України стає зрозумілим, що право вирішувати питання доцільності / недоцільності використання таких доказів у процесі належить саме до компетенції прокурора, а інші суб'єкти, які потенційно могли б здійснювати контроль за такою діяльністю (слідчий суддя, суд), не мають жодних повноважень у вирішенні відповідного питання. Відсутність будь-якого контролю за такою діяльністю чітко декларується й у положеннях кримінальним процесуальним законом, що містять заборону використання відповідних матеріалів «для цілей, не пов'язаних з кримінальним провадженням, або ознайомлення з ними учасників кримінального провадження чи будь-яких інших осіб» [1].

Таким чином, сторона захисту або інші особи, права яких були обмежені у зв'язку з проведенням НС(Р)Д, фактично не мають жодної можливості ознайомлення з відповідними матеріалами, втрачають своє право на доведення незаконності та / або недоцільності проведення відповідних процесуальних дій. В той же час, такі результати НС(Р)Д можуть містити відомості, що є важливими для сторони захисту, та, потенційно, матимуть суттєве значення у доведенні перед судом своєї правової позиції у межах змагального кримінального процесу.

Така процедура дисонує з базовими конституційними принципами, створюючи потенційну небезпеку порушення балансу публічних та приватних інтересів, перетворення змагального кримінального процесу на зловживання стороною обвинувачення наданими їй процесуальними правами й повноваженнями.

Звертаючись у цьому контексті до практики Європейського суду з прав людини, зокрема справи *Matanović v. Croatia*, варто зауважити, що на думку Суду змагальність у кримінальному процесі є основним аспектом права на справедливий судовий розгляд, а § 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини вимагає від органів прокуратури відкриття стороні захисту всіх речових доказів, які вони мають, на користь або проти обвинувачених. Крім того, у будь-якому

випадку, у системах, де органи прокуратури зобов'язані відповідно до закону враховувати факти на користь і проти підозрюваного – процедура, відповідно до якої такі органи самостійно намагаються оцінити, що може мати або не матиме значення для провадження, без будь-яких наступних процесуальних гарантій прав захисту, не може відповідати вимогам § 1 ст. 6 Конвенції [2].

Крім того, як справедливо зазначає Суд у рішенні в справі *Voloshyn v. Ukraine*, ключовим для концепції справедливого розгляду як у цивільному, так і кримінальному провадженні є те, щоб скаржник не був позбавлений можливості ефективно представляти свою справу в суді та мав змогу нарівні з протилежною стороною користуватися правами, передбаченими принципом рівності сторін. Останній, в свою чергу, вимагає «справедливого балансу між сторонами», і кожній стороні має бути надано відповідну для представлення своєї правової позиції в умовах, що не ставлять її у суттєво не вигідне становище порівняно з опонентом [3].

В той же час, вказані вище положення КПК України не корелюються з висновками, зробленими Європейським судом. Так, навряд чи провадження можна визнати таким, що здійснюється на засадах змагальності та рівності сторін, коли сторона обвинувачення, в особі прокурора, наділена правом самовільно розпоряджатися результатами НС(Р)Д, визначати їх можливий вплив на хід та результати кримінального провадження. Вирішальним, при цьому, є твердження саме про «можливий вплив», оскільки ні прокурору, ні будь-якому іншому учаснику процесу достовірно не може бути відомо яку саме роль може зіграти той чи інший доказ у доведенні вини / невинуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення під час судового розгляду у суді першої інстанції та подальшого перегляду рішення іншими судовими інстанціями.

Беручи до уваги положення про заборону ознайомлення з такими відомостями учасників кримінального провадження (сторони захисту у цьому контексті) можна зробити цілком логічний висновок про неможливість такого ознайомлення ні у порядку ст. 221 КПК України (до завершення досудового

розслідування), ні на підставі ст. 290 КПК України, яка регламентує порядок відкриття матеріалів сторонами після завершення досудової стадії процесу.

Разом з тим, відповідне рішення прокурора не звільняє його від обов'язку повідомляти особу, щодо якої проводилися НС(Р)Д, про застосування таких заходів. Але, беручи до уваги той факт, що докази, отримані під час проведення негласних заходів, уже знищені на підставі рішення прокурора, стороні захисту або іншій особі лишається лише здогадуватися про зміст отриманої інформації, не кажучи про дотримання при проведенні НС(Р)Д вимог закону, обмеження втручання у права особи тим обсягом, який чітко визначений рішенням про застосування відповідних заходів тощо.

З огляду на зазначене, повноваження прокурора визначати на стадії досудового розслідування перспективи використання результатів НС(Р)Д та знищувати окремі з них виглядають як зазіхання на справедливість кожного окремого кримінального провадження та кримінального процесу в цілому. Беручи до уваги принцип безпосередності дослідження судом доказів та твердження про те, що жодний доказ не має наперед встановленої сили, цілком логічно надавати суду та сторонам провадження увесь масив доказів з тим, щоб у змагальному процесі кожний учасник міг подати обґрунтовані заперечення проти використання тієї чи іншої інформації в якості доказів, а суд, заслухавши доводи кожної зі сторін, мав можливість вирішити питання про законність отримання кожного доказу, його роль у процесі, доцільність / недоцільність його використання задля встановлення істини у конкретному кримінальному провадженні.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України № 4651-VI від 13.04.2012 р.. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2096> (дата звернення: 25.11.2022).
2. Matanović v. Croatia : Judgment of the European Court of Human Rights of 04 April 2017 (Application no. 2742/12). URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172466> (дата звернення: 27.11.2022).

3. Voloshyn v. Ukraine : Judgment of the European Court of Human Rights of 10 October 2013 (Application no. 15853/08). URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126631> (дата звернення: 23.11.2022).

Насінник Микола Миколайович

аспірант кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПИТАНЬ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ

1 липня 2022 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року, згідно якого було внесено суттєві зміни до КПК України, серед яких були й аспекти стосовно провадження про кримінальні проступки.

КПК України встановлює порядок спрощеного провадження щодо кримінальних проступків (ст.381 КПК України) [1], головною метою якого є економія матеріальних затрат держави, часових затрат суду та учасників кримінального провадження, а так само підвищення оперативності розгляду проваджень. Разом з тим, варто пам'ятати, що швидше – немає значити гірше, а тому питання доказів та їх допустимості має одне з найважливіших питань провадження та запорукою справедливого рішення.

Доказами вважаються ті факти, на основі яких встановлюється кримінальний проступок чи злочин або його відсутність, винуватість або невинуватість тієї чи іншої особи в його вчиненні та інші обставини справи, від яких залежить ступінь відповідальності цієї особи.

Набранням чинності 01.07.2020 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» були внесені корективи у перелік